

Mededelingen van een Grijsaard

De Kolonie de Smilde en de kas ad pios usus aldaar

De Kolonie de Smilde, sedert 1771 ontstaan in de ruwe veenen van Halen, gehucht onder Beilen, vroeger eigendommen van 't voormalige Klooster te Assen, en daarom Kloosterveen genoemd, later bij de opheffing van dat Klooster ten gevolge de reformatie aan 't landschap Drenthe gekomen, is thans dat gedeelte van de burgerlijke gemeente Smilde, bekend onder de benamingen van Kloosterveen en Bovensmilde; tot die Kolonie behoorden tevens de veenen in 1834 bij de grensregeling van de Smilde tot Assen overgegaan.

Toen mijn Ouders zich in 1780 aldaar met der woon vestigden, was ik een knaapje van tien jaren; destijds was die Kolonie een ruw en akelig veenmoeras; men zag er boom noch groen, weg noch vaart, kerk noch school; 't was eene woeste en ledige plaats; eene eenzame en doodsche vlakke. – Men vond er niets dan eenige ellendige hutten; de woningen van een 100tal arme, zeer arme en onbeschaafde menschen, door den geest der nijverheid in de hoop op betere toekomst naar dit wilde oord overgebracht. Zoo was voor ongeveer 70 jaren de Kolonie; en tot aandenken daarvan noemde men 't eerste kind, aldaar in of omstreeks 1773 geboren *Paludana Halensis* (*het kind der Haler moerassen*). – Ik heb steeds gewenscht dat die naam, de aanduiding van de vroegere gesteldheid der plaats, in eene bloeiende welvarende nakomelingschap tot in verre geslachten zoude moge voortleven; want dat kind was, om zijn eigenaardigen naam, bij uitnemendheid het kind der kolonie. Het leeft nog; maar is thans eene arme oude vrouw, voor wie de tijd geen rozen gaf, en wier karakteristieke naam op behoeftige kleinkinderen overgeplant, in Daantje is verbasterd; volkomene tegenstelling met de Kolonie, wier ellendige hutten meestal in zeer geschikte, soms prachtige huizen, en wier ruwe veenen grootendeels in uitmuntende bouw- en weilanden zijn veranderd. De Regering van Drenthe komt den lof toe, dat ze ter verzekering van de schone uitkomsten dezer kolonisatie, reeds in 't begin, onderscheidene allezins gepaste maatregelen nam; en onder deze bekleedt de oprigting of instelling der kas ad pios usus zeker de voornaamste plaats. Die kas werd tot stand gebracht en onderhouden hoofdzakelijk door de bepaling, in de generale verkoop conditien der veenen te Smilde van den jare 1771 voorkomende, dat van elk dagwerk turf, daaruit vervoerd wordende, drie stuivers tot genoemde kas zouden worden betaald, en gedestineerd ter beneficie of bestemd ter begunstiging der kolonie en derzelve benoedigheden, en desnoods tot ondersteuning der armen. Ook werden bij die conditien tot hetzelfde einde eenige boeten aan die kas toegekend. Deze bepaling, oorsprong der kas ad pios usus, wees tevens even als hare benaming, derzelve doel en strekking ten stelligste aan, en werd in alle conditien van latere verkooping van de Landschaps veenen herhaald; en sommigen, zoo als in die van 1773, door de enkele vermelding, en dit was zeker toen ter tijd voldoende, dat de verkoop geschiedde op de generale gedrukte conditien van 1771; in andere, zoo als die van 1812, onder 't Fransche Keizerrijk door de woordelijk uitdrukking, dat de te verkoopen veenen zouden moeten betalen drie stuivers van 't dagwerk aan de kas ad pios usus, tot onderhoud der kolonie en tot medeonderhoud der armen bestemd, en deze uitdrukking, door de veranderde tijdsomstandigheden noodig geworden, strekt ter bevestiging dat die kas eenig en uitsluitend is voor en ten behoeve van de Smilde. Het denkbeeld ter oprichting eener zoodanige kas is misschien ontleend van de Hijkersmilde; toenmaals eene Kolonie in de ruwe veenen der marke van 't gehucht Hijken, thans een aanzienlijk gedeelte van de gemeente Smilde; daar had zich eenige jaren vroeger, eene meerendeels arme bevolking neergezet, naar wier ellendige woningen die plaats door de ingezetenen heden ten dage nog veelal de Tenten wordt genoemd.

Deze bevolking, behoefte gevoelende aan Godsdienst en onderwijs, zocht de middelen te bekomen ter stichting van een gebouw, dat voor school en kerk kon dienen, en bepaalde, dat van ieder dagwerk turf tot dat einde drie stuivers zou worden betaald. Dit voorbeeld, navolgenswaardig voor elke nieuwe Kolonie, werd door de toenmalige Regering op de Landschaps-veenen toegepast, eene bepaling dienovereenkomstig in de verkoop-conditien opgenomen, en zoo kwam de eerste aanleiding tot oprigting der kas ad pios usus zeer waarschijnlijk uit de handelingen der ingezetenen van Hijkersmilde voort.

Toen nu in 1788 de bevolkingen van de Kolonie Kloosterveen en Hijkersmilde reeds aanmerkelijk waren toegenomen, en 't Landschaps-Bestuur ter eerst genoemde plaatse eene schone kerk had gebouwd, sloten de volmagten van beide Kolonien, destijds de Plaatselijke Regeringen, eene overeenkomst, dat beide zouden vereenigd worden tot ééne Hervormde Gemeente met ééne diakonij; dat die van Hijkersmilde hunne kas, op de straks vermelde wijze verkregen,